

זכות ההפגנה בשטחים הכבושים וההגבלות עליה - מידע חשוב ודרכי התמודדות

ספטמבר 2011

זכותון למפגינה

האגודה לזכויות האזרח בישראל

جمعية حقوق المواطن في إسرائيل

The Association for Civil Rights in Israel

www.acri.org.il

הפגנות מאפשרות לאזרחים להשמיע את דעתם ולהשפיע. זכות ההפגנה חשובה במיוחד בשטחים הכבושים, מכיוון שלתושבים הפלסטינים אין גישות למוקדי הכוח השלטוניים של מדינת ישראל - הכוח הכובש. ההפגנה היא דרך מרכזית בה יכולים הם להשמיע את קולם ולמחות נגד הפגיעה בזכויותיהם.

על פי משפט זכויות האדם הבינלאומי, חובתו של הכוח הכובש לאפשר לתושבי השטח הכבוש להפגין. במיוחד כך בענייננו, כאשר מדובר בכיבוש הנמשך כבר למעלה מארבעה עשורים. בפועל, עצרות והפגנות בשטחים מוגדרות כהתקהלויות בלתי חוקיות וחלקן הגדול מפוזר על ידי כוחות הצבא והמשטרה.

מטרת זכות זו להבהיר מהן זכויותיהם של מפגינים בשטחים הכבושים על פי המצב החוקי הקיים, ולפרט את הדרכים האפשריות להתמודדות עם פגיעה בזכויות הללו.

חשוב להדגיש כי לעמדת האגודה לזכויות האזרח, אין הרשויות פועלות היום בהתאם לחובותיהן: איסור גורף על ארגון הפגנות, הטלת הגבלות בלתי סבירות על קיומן, ופיזורן בכוח של הפגנות שקטות, כפי שקורה בגדה המערבית, מהווים פגיעה קשה וחמורה בזכות להפגין ובחופש הביטוי והפרה ברורה של כללי המשפט הבינלאומי, המחייבים את הכוח הכובש. לפיכך, הכללים המפורטים להלן אינם משקפים את המצב החוקי הראוי בעינינו. יחד עם זאת, הפירוט מובא בתקווה שידיעת הכללים שלפיהם פועלים כוחות הביטחון תסייע למפגינים בשטחים לעמוד על זכויותיהם.

הפגנות בשטחים הכבושים - ההסדרה בחוק

- הפגנות בשטחים מוסדרות בחקיקת הביטחון במסגרת הצו בדבר איסור פעולות הסתה ותעמולה עוינת (צו 101).
- הגדרת אסיפה ותהלוכה על פי הצו: עשרה אנשים או יותר שנתקהלו במקום בו מושמע נאום על נושא מדיני או היכול להתפרש כמדיני או כדי לדון על נושא כזה.
- על פי הצו כל התקהלות כזו טעונה קבלת רישיון.
- התוצאה מהוראות הצו היא, שככלל, עצרות והפגנות בשטחים מוגדרות כהתקהלויות בלתי חוקיות. בפועל חלקן הגדול מפוזר על ידי כוחות הצבא והמשטרה.

פיזור ההפגנה על-ידי כוחות הביטחון - מתי ובאיזה תנאים?

- לכוחות הביטחון אין סמכות לפזר הפגנה חוקית או לעצור את משתתפיה. הקושי הוא כאמור, שכמעט כל ההפגנות בשטחים מוגדרות כ"בלתי חוקיות".
- במקרה שניתנת הוראת פיזור כוחות הביטחון רשאים לפעול לפיזור המפגינים בכוח רק לאחר שביקשו מהמפגינים להתפזר, המתינו זמן סביר, והמפגינים לא נענו לבקשה.
- כוחות הביטחון הפועלים לשמירת הסדר בהפגנה אמורים לענוד תגי זיהוי, ואם המפגינים סבורים שהתנהגותם אינה חוקית, הם רשאים לרשום את פרטיהם ולהגיש נגדם תלונה (ראו בעמ' 14-15).

אמצעים לפיזור הפגנות - מה מותר ומה אסור?

■ **הכלל:** גם כאשר כוחות הביטחון רשאים לפזר הפגנה בכוח, הכוח הזה מוגבל לרמה המינימאלית החיונית לצורך ביצוע המשימה.

■ **אש חיה:** אסור לכוחות הביטחון להשתמש באש חיה במהלך פיזור הפגנות.

חריגים:

1. סכנת חיים - רק בהתקיים סכנת חיים מיידית, שלא ניתן להתמודד איתה בכל דרך אחרת, מותר ירי על מנת לפגוע, ולעבר התוקף בלבד.

2. ירי אזהרה באוויר מותר רק לאחר ששימוש באמצעים פחותים כגון סילוני מים, גז מדמיע ורימוני הלם לא הביא לפיזור ההפגנה.

3. במהלך ביצוע נוהל מעצר חשוד, ירי לעבר רגליו של חשוד בביצוע פשע מסוכן מותר אך ורק כשלב אחרון, לאחר מתן התרעה וירי באוויר, וכאשר לא נשקפת סכנה שאחרים ייפגעו. (חלופה זו הינה חלופה כללית ואינה ייחודית למעצר חשודים בהפגנות)

■ **כדורי טוטו:** כדורים אלה הם בקוטר הדומה לזה של תחמושת חיה אך בעלי עוצמה נמוכה יותר. ככלל, אסור לכוחות הביטחון להשתמש בתחמושת מסוג טוטו (0.22 או "רוגר") במהלך פיזור הפגנות - הכללים לשימוש בהם הם מחמירים ומקבילים לכללי הפתיחה באש חיה. ה"טוטו" ואמצעים דומים אינם מוגדרים בצה"ל כאמצעי לפיזור הפגנות או הפרות סדר.

■ **כדורי מתכת מצופים גומי:** מותרים בשימוש אך ורק אם אמצעים פחותים (סילוני מים, גז מדמיע, רימוני הלם, ירי אזהרה באוויר) לא הביאו לפיזור ההפגנה. הטווח המינימאלי שבו מותר על פי הפקודות להשתמש בתחמושת זו הוא 40 מטר; אסור לירות לפלג גוף עליון; אסור לירות על ילדים.

■ **גז:** אסור לירות רימוני גז ישירות על גופם של מפגינים. אם המפגינים סבורים שמי מכוחות הביטחון השתמש בכוח ובאלימות מופרזים, ניתן להגיש נגדו תלונה (ראו בעמ' 14-15).

מותר לצלם?

■ לכל אדם הזכות לחופש מידע, שכוללת את הזכות לצלם, לתעד אירועים, ולאסוף מידע.

■ גם לפי הנחיות הצבא בשטחים, צילום והסרטה שמבצעים מפגינים במהלך הפגנה או במקרה של התקלות בין שוטרים וחיילים לבין מפגינים הינו חוקי, ואין בו כשלעצמו כדי לפגוע בסדר הציבורי. ■ הגבלה על צילום מותרת רק כאשר יש בצילום כדי להפריע לפעולת הכוחות או לאסוף מידע מודיעיני מסווג.

■ דרישה של שוטרים או של חיילים להפסיק לצלם נעשית במרבית המקרים בחוסר סמכות, ומצדיקה הגשת תלונה (ראו בעמ' 14-15).

■ כאשר שוטר/חייל תוקף צלם, פוגע בציוד צילום, מחריס ציוד או מוחק צילומים, ניתן להגיש נגדו תלונה (ראו בעמ' 14-15).

צו שטח צבאי סגור - מי מוסמך להפעילו ובאילו תנאים?

■ רק מפקד פיקוד מרכז, מפקד אוגדה או סגנו, מפקד חטיבה ומפקד מג"ב עוסף ירושלים מוסמכים להורות על סגירת שטח וההכרזה תיעשה רק כאשר צורכי הביטחון או הצורך בשמירת הסדר הציבורי מחייבים את סגירת השטח.

■ הכרזה על שטח צבאי סגור תיעשה רק באמצעות צו כתוב וחתום. אל הצו צריכה להיות מצורפת מפת עזר ברורה המגדירה את גבולות השטח הסגור.

■ חשוב לוודא כי הצו הינו בתוקף וחל על האזור בו הנך נמצא, וכולל פירוט המרכיבים הבאים - השטח המדויק שעליו הוא חל (כולל תיאור מילולי), מועד פקיעתו (הצו צריך להיות מוגבל לזמן ההכרחי הקצר ביותר), על מי הוא חל, ומועד חתימת הצו.

■ חייל שמציג צו סגירת שטח חייב להזדהות ואם לא הזדהה, זכותך לבקש ממנו לעשות זאת.

■ רצוי לשמור תיעוד מלא של הצו שהוצג (צילום, רישום פרטים, פרטי החותם).

אכיפת הצו:

■ לחייל או שוטר יש סמכות להוציא את מפרי הצו מהשטח הסגור.

■ אין לעכב או לעצור אנשים השוהים בשטח שהוכרז כסגור, אם לא ניתנה להם אזהרה מוקדמת, ובטרם עבר זמן סביר להתפנות מהשטח.

■ לתשומת לב - הצו אינו חל על תושב השטח שהוכרז כשטח צבאי סגור.

עיכוב ומעצר של מפגינים

מהו עיכוב ומתי מותר לעכב?

■ עיכוב הוא אמצעי להגבלת חירותו של אדם לנוע באופן חופשי, לזמן קצר.

■ חייל או שוטר מוסמכים לעכב אדם בכמה מקרים:

1. כאשר קיים חשד שאותו אדם ביצע עבירה או עומד לעבור עבירה העלולה לסכן את שלומו או בטחונו של אדם או ציבור.
2. כאשר האדם היה עד לביצוע עבירה, לצורך מסירת מידע הנוגע לביצוע עבירה, או כדי לברר את זהותו ומענו.
3. לצורך עריכת חיפוש או כדי לדרוש מאדם הצגת מסמכים.
4. החייל או השוטר המעכבים אדם צריכים להזדהות בפני המעוכב, להודיע לו שהוא מעוכב, ולהבהיר לו את סיבת העיכוב.

אסור לעכב אדם לשם הרתעה,

הפחדה או ענישה

אלא אך ורק במקרים שהוזכרו לעיל.

תמיד לשאול את החייל: "למה אתה מעכב אותי?"

זכותך לדעת למה אתה מעוכב.

זכותך גם לדעת את הפרטים של מי שמעכב אותך.

לכמה זמן מותר לעכב?

■ עיכוב אדם מוגבל לזמן הקצר ביותר הנדרש למטרה לשמה בוצע העיכוב.

■ בכל מקרה אסור לעכב ליותר מ-3 שעות. החריג: קצין בדרגת סא"ל או קצין משטרה, רשאי להאריך את העיכוב ב-3 שעות נוספות, מנימוקים שיירשמו.

חשוב לדעת:

- ככלל, עיכוב מתבצע במקום הימצאות המעוכב. החריג: לשם הבאת החשוד או העד בפני בעל סמכות חקירה.
- חובה על החייל/השוטר המעכב לדאוג שהעיכוב יתבצע במקום בו מצויים תנאי שהות סבירים, ועליו לספק למעוכב מים ומזון במידת הצורך.
- במהלך עיכוב אסור לאזוק את המעוכב, או לכסות לו את העיניים.
- כאשר העיכוב נמשך יותר מ-3 שעות, או שהמעוכב הובא בפני חוקר - על החייל/השוטר המעכב לערוך דו"ח עיכוב.

מתי מותר לעצור מפגין?

- מעצר הינו אמצעי חריג, ואסור שישמש לענישה.
- על פי הצו בדבר הוראות ביטחון, כל חייל או שוטר מוסמכים לעצור אדם שעבר או הולך לעבור עבירה על הוראות הצו, כגון זריקת אבנים, תקיפת שוטר/חייל, הפרעה לחייל ועוד.

מהן זכויותיו של עצור?

- חייל או שוטר המבצע מעצר חייב להודות ולהודיע לאדם מהי סיבת המעצר.

- אם סיבת המעצר לא נמסרה, זכותו של העצור לשאול אם הוא אכן עצור, ומהי הסיבה למעצר.
- מי שנעצר יועבר בהקדם האפשרי לתחנת משטרה או למקום מעצר.
- אם העצור נזקק לטיפול רפואי על החייל/שוטר לדאוג שיקבל טיפול רפואי ללא דיחוי.

**לעצור יש זכות שתימסר הודעה
על מעצרו ועל מקום הימצאו לאדם קרוב לו
ולעורך דין, ללא שיהוי.
ישנם חריגים לפיהם ניתן לדחות את ההודעה
על המעצר, אולם ככלל נראה שהם אינם רלבנטיים
לעצורי הפגנות.**

- למעט בנסיבות חריגות יש לאפשר לעצור להיפגש עם עורך דין ללא דיחוי. יש לאפשר קיום הפגישה ביחידות, ובתנאים המבטיחים את סודיות השיחה.

מה משך המעצר הראשוני המותר?

- קצין משטרה מוסמך להוציא פקודת מעצר לתקופה שלא תעלה על שמונה ימים מעת המעצר.
- אם לא ניתנה פקודת מעצר על-ידי קצין משטרה תוך 96 שעות מעת המעצר, יש לשחרר את העצור.
- יש חובה להביא את העצור בפני שופט בהקדם האפשרי, ובכל מקרה בתוך 8 ימים מעת המעצר, לכל המאוחר.

הארכת מעצר מעבר ל-8 ימים:

- יכולה להתבצע רק בידי שופט, הרשאי להאריך את המעצר עד 30 יום כל פעם, ועד לתקופה כוללת שלא תעלה על 90 יום.
- הארכת המעצר מעבר ל-90 ימים יכולה להתבצע רק על ידי שופט בית המשפט הצבאי לערעורים. הארכה זו לא תעלה על תקופה נוספת של 3 חודשים (במצטבר).
- על החלטת בית המשפט הצבאי לגבי מעצר ניתן להגיש ערר לבית המשפט הצבאי לערעורים.

נוכחות בדיוני מעצר:

- דיון מעצר חייב להתקיים בנוכחות העצור, למעט כאשר העצור ביקש שלא להיות נוכח בדיון או כאשר מצב בריאותו אינו מאפשר התייצבות בדיון. במקרה של אי התייצבות בשל מצב בריאותי - הדיון חייב להתקיים בנוכחות עורך דינו של העצור.
- זכותו של העצור להיות מיוצג על-ידי עורך דין שיהיה נוכח בכל הדיונים. אם לא נכח עורך דין בדיון, בית המשפט רשאי להאריך את מעצרו בתקופות קצרות הכרחיות בנסיבות העניין עד להתייצבות עורך הדין.

שחרור בתנאים או ללא תנאים:

- קצין משטרה או שופט צבאי מוסמכים להורות על שחרורו של עצור בתנאים או ללא תנאים.
- בכל שלב מעת המעצר, העצור או עורך דינו יכולים להגיש לבית

המשפט הצבאי בקשה להשתחרר מהמעצר.

■ עיכוב ביצוע שחרור: אם שופט הורה על שחרור העצור, יכול תובע לבקש עיכוב ביצוע של השחרור עד ל-72 שעות, אם הודיע על כוונה לערער על ההחלטה או על כוונה לשקול הוצאת צו מעצר מנהלי נגד העצור. עיכוב ביצוע השחרור יינתן רק אם שוכנע השופט כי נסיבות העניין מצדיקות את ההשהיה.

■ אחד מתנאי השחרור יכול להיות הטלת ערובה. הערובה יכולה להיות ערבות עצמית של העצור, ערבות ערב או פיקדון כספי של העצור או של הערב.

■ תנאי שחרור נוספים יכולים להיות: דרישה להתייצבות המשוחרר בכל עת שיידרש לחקירה או למשפט; הפקדת דרכון; עיכוב יציאה מהאזור; צו הרחקה ועוד.

■ חשוב לדעת: רצוי להיוועץ בעורך דין בטרם החתימה על התנאים לשחרור כדי להבטיח את סבירותם.

■ חשוב להימנע מחתימה על תנאים בלתי סבירים כגון הרחקה כללית מהפגנות או איסור גורף על השתתפות בהפגנות לתקופה מסוימת. אפשר לדרוש שינוי של תנאי השחרור בשלב שלפני החתימה עליהם.

■ במקרה של שחרור בתנאים לא סבירים - ניתן להגיש ערר לבית המשפט הצבאי. את הערר יש להגיש תוך 7 ימים מיום השחרור.

■ הפרת התנאים (או חשד להפרתם) מקנה סמכות לחייל או שוטר לעצור את המשוחרר.

■ הערובה ותנאי השחרור יתבטלו אם לא יוגש כתב אישום תוך שנתיים מיום שנקבעו תנאי השחרור (אם לא התבטלו קודם לכן).
חריג: כאשר הוארכה הערובה והתנאים לתקופה נוספת של עד 3 חודשים על-ידי בית המשפט הצבאי.

חקירה - דברים שכדאי לדעת:

■ בתחילת החקירה על השוטר החוקר ליידע את הנחקר/ת בדבר החשדות נגדו/ה, בדבר הזכות לשתוק בחקירה, ובדבר הזכות להיוועץ בעורך דין.

■ אם יש לנחקר/ת אליבי (לא היה/הייתה במקום העבירה) עליו/ה לציין זאת בהודמנות הראשונה, כבר בתחילת החקירה. לנחקר/ת זכות להיחקר בשפתו/ה או בשפה מובנת לו/ה.

■ בתום החקירה על הנחקר/ת לקרוא את תמלול החקירה שהשוטר ערך. על התמלול להיות בשפת החקירה, אך דרישה זו לא תמיד מתקיימת בפועל. במקרה שהתמלול אינו בשפה המובנת לנחקר/ת, מותר לו/ה לסרב לחתום, ולכתוב כי הדבר נעשה בגלל שהכתוב במסמך אינו מובן לו/ה.

■ בחקירה הנערכת בשעות חריגות, או שנמשכת שעות ארוכות, מותר לנחקר/ת לבקש הפסקה למנוחה.

■ אם במהלך החקירה השתמשו נגד הנחקר/ת בכוח, באיומים או שהתקיימו נסיבות חריגות אחרות - חשוב לציין זאת ולבקש שהדבר יירשם בתמלול החקירה.

חקירת קטין - זכויות נוספות:

■ על פי החקיקה הצבאית החלה על פלסטינים בשטחים הכבושים, קטין הוא מי שטרם מלאו לו 16 שנה (בעוד שגיל הקטינות המקובל הוא 18 שנה).

■ חקירה של קטין צריכה להתבצע על-ידי חוקר בעל הכשרה כחוקר נוער.

■ למרות שתיקת החקיקה הצבאית בנושא, עמדתה של האגודה לזכויות האזרח היא: שעל רשויות החקירה לאפשר נוכחות הורה או קרוב אחר בחקירה; לא לקיים חקירה של קטין בשעות הלילה; ולתעד את החקירה באמצעות תיעוד ויזואלי או קולי.

צילום: אורן זיו / אקטיביסטיילס

לאן לפנות:

ארגוני זכויות אדם - ליעוץ כללי וסיוע בהגשת תלונות

פקס	טלפון	ארגון
02-6521219	02-6521218 רכזת השטח ג'מילה ביסו - 054-5697654	האגודה לזכויות האזרח
02-6749111	02-6735599 מנהל עבודת השטח כרים ג'ובראן - 050-6909224	בצלם

לסיוע באיתור עצורים

טלפון	ארגון
02-6283555	המוקד להגנת הפרט

משטרה - לבירור פרטים על מעוכבים, עצורים ונחקרים (באמצעות עו"ד), להגשת תלונות על אזרחים

פקס	טלפון	
	100 מטל' נייד	מוקד חרום
02-9964605	02-9969444	מרחב חברון
02-9964413	02-9963894	(בית לחם דרומה)
03-9065454	03-9065444	מרחב שומרון
03-9065436	03-9065410	אריאל
02-9706440	02-9706400	מרחב בנימין
02-5358440	02-5358444 02-5358409	תחנת מעלה אדומים

המנהל האזרחי -

לבירור על צווי שטח צבאי סגור, סירוב חייל/שוטר להזדהות

פקס	טלפון	
	02-9977733	
	02-99777081	
02-9977337	02-9977395	המוקד ההומניטארי

מצ"ח - משטרה צבאית חוקרת

לתלונות על שימוש מופרז בכוח על-ידי חיילים

פקס	טלפון	
09-8972706	09-8972751	מצ"ח שרון-שומרון (צפון הגדה)
02-5842475	02-5842603	מצ"ח ירושלים (ירושלים והבקעה)
08-6298352	08-6298161	מצ"ח באר שבע (דרום הגדה)

מח"ש - מחלקה לחקירות שוטרים - לתלונות על שימוש

מופרז בכוח על-ידי שוטרים ושוטרי משמר הגבול

	טלפון	
רח' הרטום 8, הר	02-5412458	מח"ש (ראשי)
חוצבים, ירושלים	02-6467794	
	02-5412445	מח"ש ירושלים
	03-6899851	מח"ש תל-אביב

הזכות להפגנה ולמחאה ■ פיזור ההפגנה על-ידי כוחות הביטחון ■ אמצעים לפיזור הפגנות ■ מותר לצלם? ■ מהו צו שטח צבאי סגור ■ עיכוב ומעצר של מפגינים ■ מהו עיכוב ומתי מותר לעכב ■ לכמה זמן מותר לעכב? ■ מתי מותר לעצור מפגין? ■ מהן זכויותיו של עצור? ■ מה משך המעצר הראשוני המותר? ■ הארכת מעצר מעבר ל-8 ימים ■ נוכחות בדיוני מעצר ■ שחרור בתנאים או ללא תנאים ■ חקירה - דברים שכדאי לדעת ■ חקירת קטין - זכויות נוספות ■ לאן לפנות

האגודה לזכויות האזרח בישראל

ת"ד 34510, ירושלים 91000, טלפון: 02-6521219

למידע נוסף: www.acri.org.il   להצטרפות: join@acri.org.il

- מסמך זה פורסם בתמיכה של האיחוד האירופאי
- האחריות על התוכן של המסמך היא של האגודה לזכויות האזרח בישראל והתוכן אינו משקף בשום צורה את עמדותיו של האיחוד האירופאי

• האגודה היא ארגון עצמאי הפועל לחיזוק זכויות אדם בשטחים ובישראל